

Janusz Kowalski

Poezja, która powstała, by ocalać...

Niepodległość i Pamięć 21/3-4 (47-48), 356-358

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Piórko silniejsze od armat. Prace polsko-żydowskiego artysty Artura Szyka w Krakowie, przywracający pamięć o twórczości tego wybitnego artysty.

Dopełnieniem jest prezentowany album.

Tadeusz Skoczek

Marian Fuks, Aleksander B. Skotnicki, Joanna Podolska i Marek Szukalak, *Historia Statutu Kaliskiego księcia*

Bolesława Pobożnego z roku 1264 i jego iluminacji przez Artura Szyka w latach 1926–1928, Wydawnictwo Grafika, Warszawa 2012

Post Scriptum

Muzeum Historii Żydów Polskich zaprezentowało 14 sierpnia 2014 roku egzemplarz *Statutu Kaliskiego* подарowany tej instytucji przez Macieja Knothego. Jest to zbiór będący onegdaj własnością Józefa Piłsudskiego, dedykowany przez Artura Szyka naczelnikowi państwa.

Poezja, która powstała, by ocalać...

„Czym jest poezja, która nie ocala Narodów, ani ludzi?” – to wyzwanie z wiersza *Przedmowa (Ocalenie, 1945)* Czesława Miłosza podjęli autorzy wierszy stanu wojennego. Ich dorobek prezentuje wydana w Krakowie przez Instytut Pamięci Narodowej i Wydawnictwo „Dante” *Poezja stanu wojennego. Antologia wierszy, piosenek, kontrafaktur, parafraz i fraszek*. Wyboru i opracowania podjęła się Anna Skoczek, autorka wydanej uprzednio monografii zatytułowanej *Poezja świadectwa i sprzeciwu. Stan wojenny w twórczości wybranych polskich poetów* (Wydawnictwo SMS, Kraków 2004).

Omawiana antologia jest kontynuacją wcześniejszej, opatrzonej tytułem *Poezja Solidarności*. Anto-

logia wierszy, piosenek, kontrafaktur, parafraz i fraszek (Księgarnia Akademicka, Kraków 2006).

Poezja stanu wojennego składa się z dwóch części: utworów „wysokiego obiegu” – i tu znalazły się wiersze Stanisława Barańczaka, Ryszarda Krynickiego, Krzysztofa Karaska, Adama Zagajewskiego, Juliana Kornhausera, Leszka Szarugi, Piotra Sommera, Lecha Dymarskiego, LOTHARA HERBSTA, Tomasza Jastruna, Bronisława Maja, Jana Polkowskiego, Antoniego Pawlaka, Aleksandra Jurewicza, Grzegorza Musiała, Leszka Budrewicza, Barbary Sadowskiej oraz starszych poetów, takich jak Filipowicz, Kamieńska, Woroszyński, Bryll. J.M. Rymkiewicz, Anka Kowalska, E. Balcerzan. Tę część otwierają Zbigniew Herbert i Miron

Białoszewski. W drugiej prezentowana jest anonimowa poezja okolicznościowa. Utwory zostały umieszczone wg gatunków literackich, które reprezentują. Autorka antologii wyróżniła wiersze stanu wojennego, parafrazy (ze słynną przeróbką *Lokomotywy* Juliana Tuwima – *Zomotywa*), piosenki (np. *Ojczyzno ma* ks. Karola Dąbrowskiego), kontrafaktury, kołędy, modlitwy, fraszki i epitafia.

Utwory zamieszczone w antologii są w większości, zwłaszcza w przypadku anonimowej poezji okolicznościowej, po raz pierwszy drukowane w obiegu oficjalnym. Pochodzą bowiem z podziemnych, „drugoobiegowych” wydawnictw okresu stanu wojennego lub powstały krótko po nim. Proweniencja każdego wiersza jest udokumentowana, bibliografia podmiotowa, zamieszczona na końcu książki liczy 55 tomików poetyckich, co też orientuje czytelnika w ogromie zjawiska, jakim był druk podziemnych, niezależnych wydawnictw i jest dodatkowym atutem publikacji.

Lektura poszczególnych wierszy potwierdza walor tych utworów, jako dokumentu czasu i wydarzeń. Jeden z wierszy, *Zimowy spacer* jest portretem miasta – Warszawy. Anonimowy autor opatrzył swój zapis datą 14–15 XII 1981. Jego uwaga została skierowana na kolorowe afisze: Te-

atru Żydowskiego, który grał *Ostatnią zmianę w Polsce*, kina Moskwa na ul. Puławskiej, gdzie emitowano *Czas Apokalipsy* oraz przedstawienie polskiej rewii na lodzie:

Ten kulturalny pejzaż kontrastuje z sytuacją człowieka:

Mróz kąsa uszy
Wiatr wciska za kołnierz
drobinki śniegu
Ciężko jest iść
Przez grudniowy śnieg
Przez przykryte całunem
przemocy miasto

Ostatnie strofy wiersza są już oskarżeniem władzy o gwałt zadany kulturze i człowiekowi:

Teatr, kino, rewia i cyrk!
Polska specjalność
Ekwilibrystyka władzy
Ze strachu przed Tobą
Szary Janie
Wyczynia tragiczne lodowe
łamańce.

Stan wojenny był dla wielu przeżyciem generacyjnym, miał częstokroć dramatyczny przebieg, pozostawił ślady w psychice na dalsze życie. Cała prezentowana twórczość odnosi się do polskiej tradycji niepodległościowej i, zdaniem autorki zaprezentowanym w interesującym eseju wstępnym, „rozwija kanon

tyrtejski i mesjanistyczny”. Warto zwrócić uwagę, że w wielu utworach pojawiają się treści i motywy sakralne, odwołania do bogatej literatury biblijnej, do wielkiej polskiej poezji narodowej, religijnej i patriotycznej. Znajdziemy w nich echa dawnego kultu bohaterów i męczenników za wiarę, naród, sprawiedliwość. Anna Skoczek pisze też, że intencją autorów jest przedstawienie prawdy oraz opis trudnej rzeczywistości stanu wojennego. Poezja w tamtych czasach pełniła programową i ideową misję, traktowano ją jak nakaz, imperatyw moralny:

Masz zapisywać fakty
Masz ocalać pamięć
Wiersz ma być dokumentem
Porzuć piękne słowa (...)

Zastrzeleni górnicy
Tobie swój głos oddali

Starszy czytelnik, czytając te wiersze przypomni sobie miniony czas i własne wybory, młodszemu zrozumieć kontekst pomoże starszy brat, rodzic, dziadek albo encyklopedia znaleziona w popularnej wyszukiwarce internetowej. Wysilek nie pójdzie na marne...

Janusz Kowalski

Poezja stanu wojennego. Antologia wierszy, piosenek, kontrafaktur, parafraz i fraszek, wybór i oprac. **Anna Skoczek**, IPN Komisja Ścigania Zbrodni Przeciwko Narodowi Polskiemu, Wydawnictwo „Dante”, Kraków 2014, ss. 511.

Nagroda im. Włodzimierza Tetmajera

Muzeum Niepodległości zgromadziło 16 grudnia 2013 roku wiele znakomitości ze świata literatury, kultury, sztuki, dziennikarstwa. Powodem było wręczenie prestiżowej Nagrody im. Włodzimierza Tetmajera oraz ogłoszenie decyzji Sejmu RP o upamiętnieniu Włodzimierza Tetmajera. Nagroda ustanowiona została przez Fundację im. Karola Eugeniusza Lewakowskiego, pierwszego prezesa Polskiego Stronnictwa Ludowego. Wręczana jest

od 2002 przez kapitułę w składzie: Janusz Domański, Jan Sęk i Tadeusz Skoczek oraz laureatów. Ma za zadanie docenienie ludzi działających na rzecz kultury polskiej i naszego dziedzictwa narodowego. W latach ubiegłych laureatami nagrody byli: Elżbieta i Zbigniew Konstany (Elżbieta jest wnuczką W. Tetmajera), Janusz Gmitruk (dyrektor Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego), prof. Adam Zieliński (pisarz), Stefan Schmidt (założyciel Fundacji